

Fåfängen

Hållet 1:8, S:t Nicolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Vård- och underhållsplan för norra och södra stugan

2021-09-06

Fåfängen

Hållet 1:8, S:t Nicolai socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län

Vård- och underhållsplan för norra och södra stugan

Rapport 2020:8

© 2021 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Sörmlands museum
Box 314, 611 26 Nyköping

studierummet@regionsormland.se

www.sormlandsmuseum.se

Författare: Anton Blomgren, antikvarie

Omslagsbild: Fåfången, södra stugan (SLM D2021-0466)

Foto, där ej annat anges: Anton Blomgren, Sörmlands museum

Diarienummer: KN-SLM20 0066

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriet. Enligt FUK-avtal D-nr: I2018/00115

Nyköping 2021

Innehåll

1. Inledning	7
Bakgrund	7
Syfte och målsättning	7
Förnyelse av vårdplanen	7
Administrativa uppgifter	8
Gällande skydd	8
Perioden - från pappersbruk till bomullsspinneri	9
Fåfängan	10
Förklaring till skadeinventering och åtgärdsförslag	15
Södra stugan	17
Beskrivning av exteriör	17
Beskrivning av interiör	19
Exteriör skadeinventering och åtgärdsförslag	25
Interiör skadeinventering och åtgärdsförslag	29
Norra stugan	35
Beskrivning av exteriör	35
Beskrivning av interiör	37
Exteriör skadeinventering och åtgärdsförslag	39
Interiör skadeinventering och åtgärdsförslag	41
Underhållsplan	45
Att tänka på!	45
Återkommande underhållsåtgärder	45
Renoveringsåtgärder som publik verksamhet	46
Källförteckning	47

Fåfängans läge i Nyköping. Kartan är hämtad från Lantmäteriets databas.

1. Inledning

Bakgrund

Sörmlands museum fick i augusti 2020 i uppdrag av Nyköpings kommun att utföra en vård- och underhållsplan av de två äldre stugorna i det nuvarande trädgårdscaféet Fåfången i Nyköping. I uppdraget ingick att samla ihop historik och fakta, göra en kulturhistorisk värdering av objekten, att inventera och beskriva byggnadernas befintliga skick och ge förslag på lämpliga åtgärder.

Arbetet har utförts av bebyggelseantikvarie Anton Blomgren under oktober och november 2020. Presenterade iakttagelser baseras framför allt på okulära besiktningar.

Syfte och målsättning

Det huvudsakliga syftet med vård- och underhållsplanen är att den ska vara ett verktyg för förvaltning, skötsel och underhåll av anläggningen och att dokumentet ska användas vid långsiktig planering av åtgärder. Den är tänkt vara en vägledning i det kontinuerliga underhållsarbetet. En aspekt av detta är att vård- och underhållsplanen blir ett instrument för årlig tillsyn och uppföljning av åtgärder.

Ett annat syfte är att fakta om byggnaderna vid Fåfången, dess kulturmiljövärden och övergripande historik ska finnas lättillgängliga och samlade på ett ställe. Anläggningens kulturhistoriska värden ska sammanfattas, förtydligas och kopplas till kontinuerliga underhållet, så att dessa värden bevaras för framtiden.

Det är också viktigt att planen identifierar större engångsåtgärder respektive de åtgärder som definieras som löpande underhåll. En analys och en bedömning av brister och eventuella skador ligger till grund för de åtgärder som föreslås, vilka också har sin utgångspunkt i det kulturhistoriska värdet. Vårdplanen bör även visa på skador och eventuella brister i underhållet, samt innehålla allmänna åtgärdsförslag med angivna underhållsintervaller. Det är dock viktigt att poängtera att vårdplanen inte ersätter en projektering, som alltid bör upprättas då större arbeten ska genomföras på byggnaderna.

Vårdplanen ska även vara ett stöd för Länsstyrelsen vid prioriteringar av bidragsansökningar och vid tillståndsansökningar inför renoveringsarbeten och förändringar.

Förnyelse av vårdplanen

Förnyelse av vård- och underhållsplanen görs lämpligtvis vart 10:e år. Fastighetsansvarig ska ta ställning till planens aktualitet. Årlig besiktning bör utföras av fastighetsansvarig, vid behov med stöd av extern kompetens.

Administrativa uppgifter

- Landskap/län: Södermanland
- Stad: Nyköping
- Kommun: Nyköping
- Fastighetsbeteckning: Hållet 1:8
- Juridisk ägare: Nyköpings kommun

Gällande skydd

Detaljplan

I gällande detaljplan som vann laga kraft 1993-07-09 är de aktuella byggnaderna försedda med följande bestämmelser:

n1 - Särskild miljöhänsyn skall tas till befintlig vegetation.

f - Bebyggelsen skall underordnas terräng och vegetation genom anpassning till befintliga markhöjder, småskalig utformning, val av byggnadsmaterial och lämplig färgsättning.

q - De två äldre byggnadernas karaktär får inte förvanskas. Ny bebyggelse skall utformas med särskild hänsyn till omgivningens egenart.

Plan- och Bygglag (2010:900)

Byggnaderna, som är uppförda innan 1920, omfattas även av förvanskningförbudet och varsamhetsbestämmelserna enligt Plan- och bygglagen (2010:900) som återfinns i 8 kap:

13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

14 § Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras.

Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

17 § Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Historik

Perioden - från pappersbruk till bomullsspinneri

Periodens pappersbruk anlades efter att handelsmannen Carl Magnus Nyström 1762 fick tillstånd att anlägga ett bruk på Sankt Anne fattighus tomt emot en årlig avgift. Bruket var då Nyköpings tredje pappersbruk. Etableringen var delvis förenad med konflikter, eftersom andra fabriker längs Nyköpingsån fick sämre effekt på vattenkraften. Såväl produktionen som antalet anställda ökade dock snabbt, och Periodens pappersbruk var inom sju år stadens största. Inledningsvis tillverkades endast tryckpapper men efterhand utökades produktionen till brev- och skrivpapper. 1783 övertogs pappersbruket av Salomon Malmberg med sonen Pehr. Dennes syster Ulrika Malmberg gifte sig 1791 med Adam Tibertius Stenquist och startade bolaget Malmberg & Stenquist. I samband med köpet utökade de företagets marker, bland annat där Fåfängen snart kom att byggas.

1868 brann bruket ned, och endast ett fåtal byggnader räddades. Bruket byggdes inte upp igen. Detta berodde enligt Nyrén (2010) på att man dröjt för länge med att ställa om produktionen till skog som råvara, utan framhårdade med den sedan 1830-talet omoderna lumpmassan. Fyra år senare sålde brukspatronen J P Malmberg hela egendomen till Wilhelm Lundgren och Johan Thulin, som båda hade bakgrund i Norrköpings textilindustrier. De anlade ett bomullsspinneri där pappersbruket tidigare legat, för att kunna utnyttja vattenkraften vid fallet.

Bild 1. Periodens bomullsspinneri grundades 1872 sedan Periodens pappersbruk brunnit ner. 1908 anlades även en kraftstation. Spinneriet var verksamt till 1964 och kraftstationen revs under 1990-talet. Foto av Elin Lagerstam, ca 1920. (SLM P12-1382)

Fåfängen

Fåfängen uppfördes 1798 för arbetare vid Periodens pappersbruk. Namnet Fåfängen kommer från att platsen tidigare i folkmun kallades ”Malmbergs fåfänga” och/eller ”Walmstedts fåfänga”. Malmbergs fåfänga skulle komma från att brukspatron Johan Petter Malmberg som tog över pappersbruket 1826 skulle ha låtit sin bröstsjuka hustru ha bott i en av stugorna sommartid eftersom luften var bättre där än i brukspatronsostaden nere vid ån. Walmstedts fåfänga ska enligt uppgift komma från att en rådman Walmstedt, som var förmyndare åt brukspatron Stenquists dotter, skulle ha låtit sätta in fönster i en logbyggnad på platsen, vilket av de dåvarande Nyköpingsborna ansågs som fåfängt (Klang, 1983).

Marken arrenderades av AB Perioden fram till 1874. Därefter friköptes fastigheten. Ca hundra år senare (1971) övertogs fastigheten av Nyköpings kommun, men arrenderades som privatbostad till början av 1980-talet, då den norra stugan disponerades av en biodlareförening.

2001-2002 genomfördes flera renoveringsinsatser på norra stugan av elever på Gripen-skolans byggprogram, i samarbete med Sörmlands museum. Dessa åtgärder beskrivs ingående på följande sidor.

2002 brandhärjades delar av den norra stugan efter att ungdomar tänt eld på ett stuprör av plast. Värst skadad blev utbyggnaden mot söder. Branden blev dock relativt lindrig. Byggnadens resterande delar fick endast sot- och rökskador. I juni 2011 påbörjades

Bild 2. Fåfängen vid Hållet i Nyköping, tidigt 1900-tal. Personerna på bilden är inte kända. Notera taktäckningen som troligtvis är av papp, samt gavelröstet som är putsat och inte panelat. Foto: Sten Tigerström, Oxelösund. (SLM R165-85-1)

en omfattande renovering av båda stugorna. Skadorna från branden kunde till stora delar återställas. Tomten var då kraftigt igenvuxen men rensades från ogräs och sly och ersattes av blomrabatter och trädgårdsplanteringar. Arbetet utfördes ideellt och leddes av bröderna Isak och Love Blomster från Nyköping. Byggnaderna disponeras idag av den ideella kulturföreningen Fåfången, som under sommarhalvåret driver ett populärt trädgårdscafé med en omfattande kultur- och konsertverksamhet.

Uppgifter om boende på Fåfången

Följande uppgifter om tidigare boende på Fåfången har lämnats muntligt till representeranter för den nuvarande kulturföreningen. Uppgifterna har inte kunnat kontrolleras eftersom tidsbegränsningarna för detta arbete varit relativt snäva. Därmed påpekas att uppgifterna bör användas med försiktighet.

- Omkring 1850 föddes Johan Alfred Andersson på Fåfången. Han var farfars far till Ingmarie Renvaktar.
- Mellan 1911 och 1928 beboddes Fåfången av Anders Petter Andersson och Kristina Lovisa Andersdotter. Uppgiften är lämnad av deras dotter Lovisa Albertina som arbetade som sömmerska och som flyttade till ett kvinnohem för ensamstående kvinnor.
- Under början av 1940-talet ska Fåfångens båda ha bebotts av diakonissor, enligt en kvinna som var där när hon var fem år gammal.
- Under 1940- och 50-talet bodde Britta och Erik Pettersson med sonen Lasse på Fåfångens främre (sannolikt södra) torp. Enligt en annan uppgift bodde de där endast under somrarna, och under vinterhalvåret bodde de i ett hus vid det nuvarande djursjukhuset.
- Omkring 1950-talet bodde en ensam man vid namn Björklund i det bortre (norra) torpet. Han var anställd vid Periodens bomullsspinneri, och sägs ha brutit loss panelen på logen för att elda med.
- Mellan 1956 och 1979 hade Elvy, dotter till Karl och Märta, det bortre (norra) torpet som sommarbostad. Fadern Karl hade ett häståkeri och odlade på åkrarna runt Fåfången.
- Under 1970- och 1980-talet hade Erik "Humla" Olsson Fåfångens främre (södra?) torp som sommarboende. Han arbetade som "materialare" i Hargs fotbollsklubb.

Renoveringsåtgärder 2001-2002

Under läsåret 2001-2002 genomfördes renoveringsåtgärder på norra stugan av elever på Gripenskolans byggutbildning, i samarbete med och under ledning av Sörmlands museum.

Följande åtgärder gjordes under höstterminen 2001. På vinden hittades rester av den gamla taktäckningen, stenkoltjärbestruken lumphapp. Det kraftigt rötskadade brädgolvet och bjälklaget i köket revs. Brädgolvet bestod av spontade brädor 90x20 mm lagt från gavelvägg till innervägg vilket låg på reglar och därunder bjälkar ca 100x100 mm i samma riktning som brädgolvet. Vid köksskåpet fanns ett undre golv av spontade brädor 100 x35 mm vilket legat från långvägg till långvägg på sågade bjälkar 80x210 mm. Marken under golvet bestod av slagg och kolbitar.

Högsåpet i nordvästra hörnet demonterades försiktigt, bänken på norra väggen revs. Den rötskadade pärlsponten på västra gavelväggen demonterades helt. På långsidesväggarna revs rötskadade delar av väggpanelen. De inmurade syllarna i södra och norra väggarna var helt bortrötade varför nya syllstockar bilades fram och passades in.

När masoniten på golvet i rummet togs bort upptäcktes rötskador även i det underliggande brädgolvet. Masoniten hade spikats på golvet 1945 med ledning av att tidningspapper från det året hade lagts som utjämnande skikt på brädgolvet. Mellan golvbjälkarna låg en delvis fuktig spånfillning som togs bort. Golvbjälkarna hade mindre ytskador vilka lagades i. Ny fyllning i golvet utfördes med tvättad singel i botten och överst ett lager lecakulor.

Brädgolven i både kök och rum med nya brädgolv av okantade breda brädor vilka kantsågades med fotsåg och hyvlades för hand. Golvbrädorna naglades ihop med tränaglar. Mot kortväggarna lades frisbrädor varför nya kortlingar fick huggas in som upplag. Not hyvlades på frisbrädorna och på golvbrädornas ändar och de fästes ihop med lös fjäder. Mindre ojämnheter i golvet hyvlades ned för hand. Eftersom de sågade golvbjälkarna i köket var kraftigt rötskadade ersattes dessa med bilade bjälkar motsvarande golvet i rummet. Golvbjälkarna bilades fram av rundtimmer. Pärlsponten kompletterades, västra väggen fick helt ny panel medan rötade delar av panelen på södra och norra väggarna skarvades i. Not och snedfasning hyvlades fram ur ett färdigsågat ämne varefter pärlan arbetades fram med krats. Avslutningsvis återmonterades och lagades hörnsåpet.

Följande åtgärder gjordes under vårterminen 2002. Masonit på väggar och tak i rummet revs. Taklist och foder demonterades. Under masoniten i taket satt en omålad pärlspontpanel och en trasig oljefärgsmål原因ad spännpapp av flispapp från ca 1940-tal. Under taklisten satt rester av en äldre spännpapp som skurits av jäms med taklisten när 40-talets papp sattes upp. Under masoniten på väggen satt en enkel brädfodring. Färgtrappor skrapades fram på dörrar, foder och på kökets pärlspont. Kulörer och färgtyper dokumenterades av eleverna. Plastfärg och löst sittande oljefärgslager på foder och paneler avlägsnades ned till fast sittande linoljefärg genom torrskrapning.

Pärlspont i kök och samtliga lister och foder avslipades lätt, tvättades och grundades med mager linoljefärg. Nya brädor kvistlackades med shellack innan grundning. Efter grundning spacklades spikhål och skador i med oljespackel vilket slipades av innan mellanstrykning (förtunnad 10%). Färdigstrykning utfördes med oförtunnad linoljefärg. All linoljefärg bröts fram på plats av eleverna. Pärlspont i tak bröts med obränd umbra motsvarande 6A-103 enligt RAÄ:s linoljefärgslikare. Pärlspont på väggar bröts något mörkare, 5A-103 och snickerier ytterligare mörkare, 3A-103.

Väggar och tak i rummet spändes med ny papp. Hörnkappor sattes med benlim och makulering av skarvar utfördes med torremsor. Taket grundades med benlimfärg och färdigströks med cellulosalinoljefärg. Pappspända väggar ströks två gånger med emulsionslimfärg, Ceomatt, i kulör 7A-94, med anledning av att rummet eventuellt avsågs att användas av Mikaeliskolans elever.

Bild 4. Norra stugan ca tio år efter branden, kort innan renoveringen påbörjades. Foto 2012-06-21 av Kjell Taawo, Sörmlands museum. SLM D2021-0467.

Bild 5. Norra stugan ca tio år efter branden, kort innan renoveringen påbörjades. Foto 2012-06-21 av Kjell Taawo, Sörmlands museum. SLM D2021-0468.

Bild 6. Södra stugan. Foto 2008-04-05 av Kjell Taawo, Sörmlands museum. SLM D2021-0469.

Bild 7. Renoveringen som påbörjades 2011 har gjort att Fåfängen idag både är ett välbesökt trädgårdscafé och en av Nyköpings främsta konsertscener. Bilden är hämtad från Fåfängens egen Facebooksida. Till vänster i bilden syns delar av norra stugan. SLM D2021-0470.

Färgborttagningsmedel användes för att ta bort plastfärg och lackfärg på rörspis och murstock samt på den lerklinade väggen mot köket. Skador på den nedre delen av väggen lagades i med lerbruk innan väggen målades med emulsionslimfärg lika pappspända väggar. Skador på spisfundamentet lagades med kalkbruk. Rörspis samt murstocken och spisfundamentet i köket målades med vit emulsionslimfärg. Golven sicklades och såpskurerades med golvsåpa.

Förklaring till skadeinventering och åtgärdsförslag

För att underlätta prioriteringen av åtgärder har samtliga skador och rekommenderade åtgärder delats in i tre kategorier. Dessa är:

- *Brådskande åtgärd som bör utföras inom 2 år.*
- *Mindre brådskande åtgärd som bör utföras inom 5 år.*
- *Åtgärder som är av rent kulturhistorisk och/eller estetisk art.*

Skador och föreslagna åtgärder räknas upp inom respektive byggnadsdel eller rum. Eftersom skadorna varierar, kan vissa byggnadsdelar/rum föreslås åtgärder inom samtliga kategorier, och vissa byggnadsdelar/rum föreslås åtgärder inom endast en eller två av kategorierna.

Kursiverad text anger specifika delar som har större kulturhistoriska värden och därför bör bevaras eller hanteras med särskilt varsamhet. Det gäller i första hand interiören, där friheten till renovering och inredning är större i jämförelse med exteriören som i stor utsträckning regleras genom bygglov.

Bild 8. Södra stugans södra och västra fasader. SLM D2021-0471.

Bild 9. Södra stugans norra och östra fasader med entréutbyggnaden. SLM D2021-0472.

Södra stugan

Beskrivning av exteriör

Stomme

Byggnaden har tegelstomme, sannolikt med någon form av korsvirkesinslag eftersom det 2008 dokumenterades en diagonal bjälke vid en större putsskada på västra gaveln. Även norra stugan har denna konstruktion. Runt om hela byggnaden går en kraftig gjuten cementsockel målad i grått och svart. Norrsidans sekundära entreutbyggnad har regelstomme.

Fasader

Fasaderna är spritputsade och avfärgade i vit kulör. Spritputsen är av cementhaltigt bruk. Spritputsen är utförd med ganska grov spritsten där framförallt den västra fasaden ser ganska "kladdig" ut. Avfärgningen är relativt glansig, varför den tros utgöra en oljefärg eller plastförstärkt färg. På flera ställen finns färgrester i starkt gröna och svarta kulörer, eventuellt utgörs dessa av rengjord graffittimålning.

Utstockningen utgörs av flera lager cementhaltigt bruk. På östgaveln där utstockningen har spjälkat blottas den tidigare slätputsade fasaden med rester av graffittimålningen i gult och rött. Där finns också några ljusblå färgskikt som inte har kunnat tidsbestämmas.

Gavelröstena är panelade och rödfärgade, delvis med locklister över rödfärgad porös träfiberskiva.

Norrsidans entréutbyggnad har locklister spikade på både äldre brädpanel och rödfärgade träfiberskivor.

Fönster

Södra och östra fasaderna har vardera ett grönmålat tvåluftsfönster med en tvärspröjs i varje luft. Under den gröna färgen skymtar en klarblå samt en lite ljusare grön färg.

Fönstren täcks av fönsterluckor av grönmålad brädpanel. Utbyggnaden har ett helglasat kvadratisk fönster mot öster. Fönstret i förstugans skåp/skafferier är igensatt i fasad.

Tak

Taket bärs upp av en ryggås och sidoåsar i brytet mellan takfallen. Taktäckningen består av asfaltspapp på spontad brädpanel.

Övrigt

Skorstenen är ommurad ovan nock och oputsad. Högst upp finns en liten utkragning. Neder- och överbeslagen är av falsad svart plåt. Murteglet är maskintillverkat och har en jämn färg och ytstruktur. Takfallen har rödfärgade vindskivor med svängda avslut mot takfoten.

Bild 10. Rum 101: förstuga, vy mot sydöst. Draperiet bakom mellanväggen hör till rum 102:passage. SLM D2021-0473.

Bild 11. Rum 101: förstuga, vy mot sydväst. Dörren går till städgarderober. SLM D2021-0474.

Bild 12. Rum 102: passage med ingången till förrådet (rum 103). SLM D2021-0475.

Bild 13. Rum 103: förråd. SLM D2021-0476.

Beskrivning av interiör

Den ursprungliga byggnaden omfattar kök och stuga. Stugan har senare byggts till med en entreutbyggnad bestående av förstuga, passage och förråd.

Rum 101: förstuga

Golv

Gråmålade linoleumplattor.

Väggar

Vit fasspontpanel 65 mm bred (färgtrappa: vit, ljusblå, gråvit, ljust grågrön).

Tak

Vit lasyrmålad fasspontpanel 65 mm bred och vit enkel taklist (färgtrappa: vitt, ljusblå, gråvit, ljust grågrön).

Fönster

På östra väggen finns ett helglasat kvadratisk fönster med fönsterlucka. Fönstret i förstugans skåp/skafferier är igensatt i fasad.

Övrigt

Enkla fasade vita foder och grå fotlister. Västra väggen bildar ett fasspont klätt skåp (grönmålat) för förvaring av städartiklar och dylikt. Mot öster finns bänkar och hyllplan för bl.a. broschyrer.

Rum 102: passage

Golv

Gråmålade linoleumplattor.

Väggar

Vit fasspontpanel 65 mm bred, del av östra väggen pärlspontpanel 93 mm bred (färgtrappa: vit, ljusblå, gråvit, ljust grågrön). På östra väggen sitter elskåp och en huvudströmbrytare som skyms av ett vitt tygdraperi.

Tak

Vit pärlspontpanel 93 mm bred (färgtrappa: vit, ljusblå, gråvit, grön umbra).

Fönster:

Inga fönster.

Övrigt

Vita fasade foder och golvsocklar (färgtrappa: 3 brutet vita lager, gråvit, beige, pärlgrå).

Bild 14. Rum 104: Kök, vy mot väster. SLM D2021-0477.

Bild 15. Rum 104: kök, vy mot sydväst. SLM D2021-0478.

Rum 103: förråd

Golv

Omålat brädgolv.

Väggar

Vitmålade träfiberskivor av OSB-typ på den södra och norra väggen. Ovanför huvudhöjd har väggarna omålade ramsågade brädor. Ovanför dörrposten finns vit locklistpanel med äldre breda brädor. På södra och norra väggarna sitter konsolhyllor.

Tak

Ramsågade omålade brädor.

Fönster

Inga fönster.

Övrigt

Dörrposten skyms av ett vitt tygdraperi. I förrådet står ett kylskåp och en frys och flera plastbackar med diverse föremål.

Rum 104: kök

Golv

Rutmålat brädgolv målat med linoljefärg eller äggoljetempera i vita och grå kulörer (ca 17 cm breda brädor).

Väggar

Gräddvit fasspontpanel 65 mm bred (färgtrappa: gräddvit, ljust grågrön, blågrå)

Tak

Gräddvit fasspontpanel 65 mm bred (färgtrappa: gräddvit, beige, ljust grå)

Fönster

Ytterbåge med glasdelande spröjs. Fönster och foder är vitmålade, troligtvis med alkydolfärg. Fönsterhakarna är av funkistyp, men äldre smidda beslag finns också bevarade.

Övrigt

Vit hålkälstaklist ca 35 mm bred och 35 mm djup, vita fotlister och foder av sekelskiftestyp förutom foder vid dörr till rum 105 av 1910-1920-talstyp; järnspis Näfveqvarn No 106, väggfast hörnskap av fasspontpanel i fullhöjd; vid väggen mot förrådet (rum 103) står en låg omålad golvhylja, på väggen ovanför sitter 3 st sentida väggfasta vita hyllor.

Rum 105: kammare/cafélokal

Golv

Brädgolv med smala mörkbetsade brädor.

Bild 16. Rum 104: kök med ingångar till rum 103: passage och förstuga (till vänster) och rum 105: kammare/cafélokal (till höger). SLM D2021-0479.

Bild 17. Rum 105: kammare/cafélokal. Vy mot öster. SLM D2021-0480.

Bild 18. Rum 105: kammare/cafélokal. Vy mot sydost. SLMD2021-0481.

Väggar

Norr: vitmålad tapet, öster: vitmålad porös träfiberskiva (av typ masonite), söder: vita brädor ca 12 cm, väster: vitmålad cementputs, troligtvis oljefärg.

Tak

Gräddvit fasspontpanel 65 mm bred (färgtrappa: gräddvit, gröngrå, beige)

Fönster

Munblåsta fönster, breda profilerade fönsterfoder målade med grå alkydoljefärg, smidda äldre fönsterhakar.

Övrigt

Vit hålkälstaklist ca 35 mm bred o 35 mm djup, vita dörr-, fönsterfoder och fotlist av sekelskiftestyp, rörspis (ursprungligen målad i gul och sedan grå kalk- eller limfärg och sedan i ett flertal oljefärgslager, olivgrönt, grått, gult och sist i flera brutet vita skikt).

Rum 106: vind

Omålat brädgolv. Underlagstak av nya sågade brädor. Äldre delvis bilade bärlinor. Kvastputsad skorsten. Vinden används som förråd av diverse lösa brädor, hyllplan, hönsnät etc.

Bild 19. Putsskador på sockel och fasad. SLM D2021-0482.

Bild 20. Gavelröstet mot öster med locklister på rödfärgad masonite. SLM D2021-0483.

Bild 21. Sprucken och frostsprängd cementputs på sockeln. SLM D2021-0484.

Bild 22. Rötskadat ändträ på entréutbyggnaden. SLM D2021-0485.

Exteriör skadeinventering och åtgärdsförslag

Stomme

Cementsockeln, som är målad med olika färgtyper och kulörer, har stora färgbortfall och flagnande färgskikt. De olika kulörerna och skämmande putslagningarna ger ett eftersatt intryck. Marknivån är hög vid byggnadens nordvästra fasader, varför cementsockeln hålls fuktig och leder in fukt i byggnaden och genom fasadpanelens ändträ.

Åtgärdsförslag - brådskande åtgärder som bör utföras inom 2 år.

För att förbättra vattenavrinningen vid byggnadens nordvästra fasader bör marken släntas svagt, så att lutningen från byggnaden förstärks. Om detta inte anses lämpligt rekommenderas att krossmaterial läggs runt byggnaden. Krossmaterialet skiljs från omgivande mark med markduk och täcks även med markduk innan återfyllning med jord och grässådd.

Åtgärdsförslag - mindre brådskande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Betongsockeln avlägsnas och stensockeln slätputsas med nytt kalkbruk (ej cementhaltigt) och avfärgas med kalkfärg, förslagsvis i grå kulör.

Fasader

Fasaderna har en hel del putsskador, sprickor och är ytterst avfärgade med en plastförstärkt färg. Västra och norra fasaderna har algpåväxt efter rinningar. Östra fasaden har stora putsskador.

Träfiberskivorna på gavelröstena och på utbyggnadens fasad är fuktskadad och bucklig. Rödfärgen är sliten och listerna uttorkade.

Locklistpanelens nederdelar är rötskadad i anslutning till cementsockeln, framför allt vid utbyggnaden mot norr.

Åtgärdsförslag - mindre brådskande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Befintlig ytputs knackas ned. Hela byggnaden putsas om med ny spritputs och avfärgas på nytt med ren kalkfärg i vit eller svagt bruten vit kulör.

Gavelröstena renoveras med ny locklistpanel. Oskadade locklister kan återanvändas, nytt virke väljs med dimension lika befintligt. Panelen målas med röd slamfärg.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Ett alternativ till röd locklistpanel på gavelröstena är vit spritputs, som byggnaden tidigare haft (se bild 3-4). Utstockning görs med lerbruk med hög andel lera. Ytputs och avfärgning med traditionellt kalkbruk och kalkfärg.

Fönster

Fönstren är målade med grön alkydoljefärg. De är i gott skick men har målats med för tjocka lager färg, vilket ger ett klumpigt intryck.

Åtgärdsförslag - mindre brådslande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Fönstren skrapas rena från alkydolfärgen och målas med linolfärg i tre tunn strykningar i befintlig kulör.

Yttertak

Asfaltspappen ser ut att vara i ett fungerande skick, men har alg- och lavpåväxt på båda takfallen vilket ger byggnaden ett slitet utseende.

Åtgärdsförslag - mindre brådslande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Byggnadens ursprungliga taktäckning är inte klarlagd. Äldre fotografier och avbildningar, liksom fynd som gjordes under renoveringen 2001-2002, visar dock att det under tidigt 1900-tal utgjordes av traditionellt papptak. Med papptak menas inte den form av modern asfaltspapp som nu ligger på yttertaket, utan den äldre varianten av rålump som impregnerades för hand med stenkolsjära. Att Fåfången var bostad för arbetare på ett pappersbruk indikerar att byggnaden även ursprungligen haft papptak, eftersom överblivna pappersark troligtvis var lättillgängliga.

Föreningen har dock uppgett önskemål om att få lägga enkupigt tegel på taket, vilket naturligtvis skulle passa in i miljön och byggnadens karaktär. Befintlig asfaltspapp tas då bort och ersätts med ny asfaltspapp (av typ YAP 2200) eller oljehärdad board. På pappen/boarden spikas strö- och bärläkt (minst 25x25 mm). Tegelpannorna bör helst vara handslagna, men äldre strängpressade tegelpannor kan också användas.

Sammanfattningsvis bedöms att ett tegeltak skulle passa in i miljön. Eftersom byggnaderna aldrig har haft tegeltak skulle det dock inte kunna bidra till att förstärka deras kulturhistoriska värden. Då mycket tyder på att byggnaderna ursprungligen har haft papptak bedöms det ur antikvarisk synvinkel som den mest riktiga taktäckningen. Det skulle både förhöja byggnadernas kulturhistoriska värden och samtidigt bidra till en ökad förståelse om de förutsättningar som rådde vid byggnadernas uppförande, samt en ökad allmän kunskap om en numera mycket sällsynt taktäckningsmetod.

Dörrar och luckor

Entrédörren är i fungerande skick, men har ett modernt utseende som rimmar illa med byggnadens ålderdomliga utseende. Låsbommen som har ett galvaniserat ytskikt syns tydligt, vilket ser tråkigt ut.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Entrédörren byts till en dörr i mer anpassad stil. Om låsbommen ska vara kvar målas den i samma kulör som dörren (3).

Övrigt

Vattbrädorna har påväxt av alger och lavar.

Skorstenen har inga synliga skador men ser tråkig ut med strålkastaren och de omsluttande plåtbanden. Skorstensteglet som är fabrikstillverkat ser iögonfallande modernt ut.

Åtgärdsförslag - brådsakande åtgärder som bör utföras inom 2 år.

Vattbrädorna rengörs och målas med röd slamfärg.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Skorstenen kan med fördel slätputsas genom slevstrykning alternativt kvaststrykning, och avfärgas med vit kalkfärg.

Bild 23. Förstugans (rum 101) ospröjsade fönster och foder av funkisstil är mycket slitna och passar stilmässigt inte med byggnadens i övrigt äldre karaktär. SLM D2021-0486.

Bild 24. Passagen (rum 102). Elkablar och strömbrytare är små detaljer som har stor betydelse för inredningens karaktär. Panelen är slarvigt målad och bör åtgärdas. SLM D2021-0487.

Bild 25. Äldre färgskikt i köket (rum 104) som kan stå som inspiration vid nästa ommålning. SLM D2021-0488.

Bild 26. Kök, rum 104. Rostskador i plåten ovanför spishällen. SLM D2021-0489.

Interiör skadeinventering och åtgärdsförslag

Eftersom interiören är i relativt gott tekniskt skick, är de rekommenderade åtgärderna huvudsakligen av estetisk art.

Rum 101: förstuga

Förstugan, som utgör det första intrycket av interiören, är målad i vita, grå och gröna kulörer. Under den vita färgen lyser det äldre blå färglagret igenom, vilket gör att målningen ser slarvigt utförd ut och bidrar till en kall rumskänsla.

I fönsterfodren på östra väggen finns märken efter spik- och skruvhål. På väggarna sitter provisoriskt uppspikade klädkrokar.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Befintlig väggpanel, golv- och taklister och takpanelen bevaras. Förrådet och hyllplanen bör inte ändras, men kan målas om.

Vitmålade ytor skrapas trärena från alkydolfärg och målas med linolfärg i tre tunna strykningar. Alternativt skrapas endast löst sittande färg bort och målas över med ljus linolfärg som täcker så pass att den undre blå färgen inte lyser igenom. Olika kulörer för tak, väggar, foder och socklar kan användas, men färgkombinationen bör harmoniera med rummens nuvarande sekelskiftesstil (förra sekelskiftet kring år 1900). Helvit kulör bör undvikas, eftersom detta ger ett kallt intryck. I samband med ommålning görs en färgtrappa på lämplig skymd plats i syfte att förenkla inför framtida dokumentationer eller renoveringar.

Det helglasade fönstret mot öster byts till äldre fönster med munblåst eller valsat fönsterglas och riktiga glasdelande spröjs. Befintliga fönsterfoder byts till foder i sekelskiftesstil (1900) liknande de i rum 105: kammare/cafélokal.

Elkablar och strömbrytare byts ut mot mer tidstypiska motsvarigheter (sekelskiftesstil eller tidigt 1900-tal) i textil och svart eller vit bakelit.

Den provisoriskt tillverkade klädhängaren byts mot en bättre anpassad, gärna i sekelskiftesstil (1900) eller tidigt 1900-tal.

Rum 102: passage

Flera spikar, skruvar, och krokar på östra väggen ger ett rörigt intryck. Den obrutna vita lasyrmålade fasad- och takfärgen skapar en kall rumskänsla.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Befintlig väggpanel, golv- och taklister och takpanelen bevaras.

Ommålning enligt rekommendation för Rum 101: förstuga.

Elkablar och strömbrytare byts ut mot mer tidstypiska motsvarigheter (sekelskiftesstil eller tidigt 1900-tal) i textil och svart eller vit bakelit.

Bild 27. Cafél lokalen, rum 105. Äldre fönsterfoder som bör bevaras men renoveras genom skrapning och målning med traditionell linoljefärg i tunna lager. SLM D2021-0490.

Bild 28. Cafél lokalen, rum 105. Golvbrädorna och sockeln bör bevaras. Våggarna är slitna och kan renoveras med nya ytskikt. SLM D2021-0491.

Bild 29. Cafél lokalen, rum 105. Äldre smidda fönsterhakar som bör bevaras (likadana finns även på köksfönstret). SLM D2021-0492.

Bild 30. Cafél lokalen, rum 105. Rörspisen har bompartier och sprickor i putsen, och bör renoveras genom putslagning och avfärgning. SLM D2021-0493.

Rum 103: förråd

Rummet har inga direkta skador, men ger ett mycket rörigt intryck på grund av de många olika väggmaterialen och storleken på hyllplanen.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Brädgolvet och äldre väggpartier av bred ramsågad panel, samt äldre dörrbeslag av järn bevaras.

Befintliga träfiberskivor (OSB) ger ett tråkigt intryck och kan t.ex. panelas över med pärlspontpanel eller tapetseras med papperstapet.

Belysningen kan med fördel bytas ut till en starkare ljuskälla. Graden av anpassning ur kulturhistorisk synvinkel är inte lika viktig, eftersom rummet inte är publikt.

Rum 104: kök

Det rutmålade golvet har naturligt slitage. Väggarna har punktvisa färgbortfall och gamla spik- och skruvhål.

Väggpanelen är målad med helvit alkydoljefärg, vilket ger ett kallt intryck. Flera spik- och skruvhål gör att väggarna ser slitna ut.

Järnspisen är rostangripen på själva hällen och där rökkanalen går ut genom innertaket. Möjligen finns det även rost på järnspisens sidor mot murverket. Murverket kring spisen har skämmande putslagningar och sprickor i färgen.

Åtgärdsförslag - brådskande åtgärder som bör utföras inom 2 år.

Rostangreppen vid rökkanalens utgång i taket bör undersökas av fackman. Förslagsvis kan skadorna åtgärdas genom rengöring från löst sittande rost och målning med svart linoljefärg alternativt rosnyddsfärg.

Rostfläckarna på luftventilen ovanför spisen rengörs och målas med vit linoljefärg.

Spishällen och väggen bakom rökkanalen rengörs från plastförstärkt färg och skämmande putslagningar och putsas om med rent kalkbruk och avfärgas med traditionell opigmenterad kalkfärg.

Spisen rengörs och stryks med spissvärta.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Befintlig väggpanel, fönster och dörrfoder, golv- och taklister, ventiler av järn, hyllkrokar och dörrbeslag bevaras. Trösklarna tas bort men kan kompletteras med en utanpåliggande ramp för att öka tillgängligheten. Skafferiet och hyllplanen bör inte ändras, men kan målas om.

Befintligt rutmålat brädgolv är i relativt gott skick, med mindre slitskador och ytsmuts. Vid ommålning rengörs golvet och målas om med linoljefärg i befintliga eller andra tidstypiska kulörer (sekelskifte 1900 eller tidigt 1900-tal).

Väggarna målas om i enlighet och samband med ommålning av rum 101: förstuga och rum 202: passage.

I samband med nästa fönsterrenovering kan fönsterhakarna av funkistyp bytas ut till fönsterhakar eller handvarpor av sekelskiftesstil.

Övrig ny fast inredning målas med linoljefärg i lämplig kulör.

Elkablar och strömbrytare byts ut mot tidstypiska motsvarigheter i textil och svart eller vit bakelit.

Rum 105: kammare/cafélokal

Väggarna har punktvisa färgbortfall, hål i tapeten och gamla spik- och skruvhål. I trånga vrår och hörn finns spindelväv och ytsmuts.

Golvlisterna är smutsiga och har ytor med flagnande färgskikt.

Fönstren (bågar och spröjs) har ytsmuts på och sprickor i färgen. Fönsternischen är målad med ett tjockt lager alkydoljefärg, vilket ser kladdigt ut. Trots mängden färg lyser det undre grå färglagret igenom.

Rörspisen är målad med flera lager oljefärg, som har spruckit och flagnat av.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art

Befintligt brädgolv, takpanel, golv- och taklister, fönster och dörrfoder, fasta beslag, den putsade väggen mot köket och rörspisen samt äldre tapetlager bevaras.

Fönstret och fönsterfodren är målade med tjocka lager oljefärg, vilket ser slarvigt ut. De är dock i gott skick och behöver i nuläget inte renoveras annat än för utseendets skull.

Golvet kan målas om så önskas, men en mer reversibel åtgärd är att underhålla det med bets eller fernissa som bättre bevarar brädornas träyta. En traditionell såpskurning är också ett bra alternativ, vilket ger rummet en varm och ombonad karaktär (observera att golvet då måste slipas rent från bets eller fernissa).

Tapeterna är relativt nya och kan därför tapetseras över, om så önskas. Äldre tapetlager bör dock inte tas bort, eftersom dessa visar hur byggnaden inretts och på så vis utgör historiska dokument.

Elkablar och strömbrytare byts ut mot tidstypiska motsvarigheter i textil och svart eller vit bakelit.

Rum 106: vind

Äldre bilade bärlinor bevaras.

Vinden och underlagstaket är i gott skick, varför inga särskilda åtgärder är nödvändiga i nuläget.

Bild 31. Norra stugans sydvästra fasader. SLM D2021-0494.

Bild 32. Norra stugans nordvästra fasader. SLM D2021-0495.

Norra stugan

Beskrivning av exteriör

Stomme

Byggnaden har korsvirkesstomme med fack ifyllda med tegel. Sockeln utgörs av natursten som pågjutits med cement och målats med grå färg. Entréutbyggnadens östra gavel har kallmurad sockel av natursten.

På norrsidan finns delar av grunden kvar efter en riven utbyggnad.

Fasader

Fasaderna är spritputsade i sen tid med ett cementhaltigt bruk och är avfärgade med en plastförstärkt vit färg. Norra fasaden är helt täckt av graffittimålning. Gavelröstena är locklistpanelade och rödfärgade. Sydsidans sekundära entreutbyggnad är utförd i regelstomme med locklistpanel. Entréutbyggnadens fasader har närmast marken två liggande offerbrädor och en vattbräda.

Fönster

Stugan har två stycken tvåluftsfönster med mittpost bestående av enkelbågar med en tvärspröjs i varje luft. Utbyggnaden saknar fönster.

Yttertak

Taket bärs upp av en ryggås och sidoåsar i brytet mellan takfallen. Taktäckningen består av asfaltspapp på råspontat underlagstak. Vid takfoten är asfaltspappen klistrad på tunna plåtskivor som sticker ut över underlagstaket. Entréutbyggnadens tak utgörs av asfaltspapp på spontad brädpanel.

Övrigt

Entrédörren, som finns i tillbyggnadens södra fasad, är nytillverkad och har en utsida av svart fanér utan fönster.

Vindskivor och vattbrädor är av rödfärgade brädor.

Skorstenen är ommurad ovannock och oputsad, och har inga synliga skador.

Bild 33. Rum 201: entréutbyggnad, vy mot öster. Till vänster i bilden syns den reveterade korsvirkesstommen. SLM D2021-0496.

Bild 34. Rum 202: kök, vy mot nordväst. SLM D2021-0497.

Beskrivning av interiör

Södra stugan utgörs av tre rum: entréutbyggnad, kök och kammare.

Rum 201: entréutbyggnad

Rummet används huvudsakligen som loge (omklädningsrum) för uppträdande artister.

Golv

Grovputsat lergolv.

Väggar

Östra, södra och västra väggen som utgör själva utbyggnaden har synlig omålad regelstomme. Rummets södra vägg utgörs av den ursprungliga byggnadens reveterade fasad och inbyggda nedre takfall. Korsvirkesstommen har bevarade träpliggar för revetering. Hållrummen mellan murverk och korsvirkesstomme är drevad med hampa eller lin.

Tak

Omålat råsågat brädtak med synliga sparrar.

Rum 202: kök

Rummet används som förråd av musikutrustning, kablar och högtalare m.m.

Golv

Hyvlat brädgolv.

Väggar

Synlig korsvirkesstomme ifylld med murtegel som slätputsats med cementhaltigt bruk.

Tak

Pärlepontpanel 113 mm bred, tydligt rökskadad.

Övrigt

Järnspis av fabrikat AB Skoglund & Olson No 268. Golvet har isolerats med mineralull. Dörr mot rum 203 saknas.

Rum 203: kammare

Rummet används som förråd av musikutrustning, kablar och högtalare m.m.

Golv

Hyvlat brädgolv.

Väggar

Omålad panel, ca 10 cm bred.

Bild 35. Rum 203: kammare, vy mot öster. SLM D2021-0498.

Bild 36. Rum 203: kammare, vy mot nordväst. SLM D2021-0499.

Tak

Pärlepontpanel, ca 14 cm.

Övrigt

Vit hålkålstaklist ca 35 mm bred o 35 mm djup, vita dörr-, fönsterfoder och fotlist av sekelskiftetstyp, rörspis rosamålad lika vägg, spjällarmen har lossnat.

Rum 204: vind

Bjälklag med öppen trossbottenfyllning av sågspån, träflis och barr. Hela takkonstruktionen är ny, förutomnockåsen som är fyrkantsbilad. Underlagstaket är av nya sågade brädor. På vinden förvaras bl.a. äldre profilerade tak- och/eller golvlister med ytliga brandskador.

Exteriör skadeinventering och åtgärdsförslag

Stomme

Det finns inga tydliga exteriöra skador på korsvirkesstommen, men inifrån rum 202:kök kan det konstateras att enstaka tegelstenar, som inte täcks av puts, vittrar. Detta kan bero på att den gjutna betongsockeln vid västra och norra fasaderna suger upp fukt in i murverket. I rum 203:kammare fanns dock inga tecken på vittrande murverk - möjligtvis beroende på att fuktbelastningen inte är lika hög.

Vid västra gaveln lutar marken mot byggnaden, vilket medför risk för att regnvatten rinner in under grunden och förhöjer fukthalten i byggnaden. Det kan i sin bidra till rötskador och mögelproblem.

Den gjutna sockeln är både skämmande för byggnadens utseende och kulturhistoriska värde och medför dessutom en risk för att fukt suges in i murverket.

Åtgärdsförslag - brådsakande åtgärder som bör utföras inom 2 år.

För att motverka att vatten rinner från sluttningen in under byggnadens västgavel rekommenderas dränering eller avledning av vatten, t.ex. i form av dike med markduk, dräneringsrör och utfyllnad av krossmaterial. Detta täcks med jord och grässås för att osynliggöra den moderna konstruktionen och bevara tomtens i övrigt ålderdomliga karaktär.

Sockeln knackas ren från cement så långt det är möjligt utan att den bakomliggande naturstensgrunden skadas. Sannolikt har pågjutningen gjorts för att motverka kalvning av stenar. När cementen tas bort finns därmed risk för att kalvningen fortskrider. Detta motverkas bäst genom att delar av stengrunden muras om.

Fasader

De spritputsade fasaderna har en modern karaktär och är avfärgade med vad som ser ut att vara en organisk eller plastförstärkt färgtyp, som bevarar inträngande fukt i stommen och utstockningen. Fasaderna har punktvisa putsbortfall. Hela norra fasaden är täckt av graffitimålning, som är både opassande ur kulturhistorisk synvinkel och därtill kan riskera att ytskiktet blir ännu tätare och hindra den nödvändiga fuktvandringen.

Östra gavelns spritputsade fasader har ytsmuts och algpåväxt, och putsskador intill fönstret.

Stugans panelade gavelrösten är i gott skick.

Östra gavelns vattbrädor (mellan spritputs och locklistpanelen) är något slitna.

Åtgärdsförslag - mindre brådskande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

All ytputs knackas ned varsamt så att murverket inte skadas. Ny utstockning och ytputs av rent kalkbruk påförs. Fasaderna avfärgas med ren kalkfärg i vit kulör.

Vattbrädorna skarvas eller byts till nytt virke lika befintligt och målas med röd slamfärg.

Fönster

Fönstret mot syd från rum 202: kök är igensatt med en plyfaskiva. Fönstrets insida är kraftigt sotskadad. Rutorna är spruckna. Spröjsen är sotiga men ser ut att vara hela.

Fönstret mot öst från rum 203: kammare är borttaget, karmen är igensatt med en plyfaskiva.

Åtgärdsförslag

Befintligt fönster i rum 202: kök kittas om och målas med linoljefärg i tre tunna strykningar i samma kulör som fönstren på södra stugan.

Nya fönsterbågar i trä av god kvalitet med riktig glasdelande spröjs sätts in i rum 203: kammare. Fönstret renoveras med linoljekitt och linoljefärg i samma kulör som köksfönstret.

Yttertak

Tjerpappen ser ut att vara i ett fungerande skick, men har alg- och lavpåväxt på framför allt norra takfallet. Skorstenen har inga synliga skador.

Åtgärdsförslag - mindre brådskande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Taket renoveras på samma sätt som södra stugans yttertak, se resonemang under stycke Yttertak (Södra stugan) på sidan 24.

Dörrar och luckor

Entrédörren är i fungerande skick, men har ett modernt utseende som rimmar illa med byggnadens kulturhistoriska värde.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Entrédörren bör bytas ut till en annan dörr som är mer anpassad till byggnadens ålder, stil och karaktär.

Övrigt

Övriga vindskivor och vattbrädor är hela, men behöver målas om.

Åtgärdsförslag - mindre brådsakande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Vindskivor och vattbrädor rengörs och målas om med röd slamfärg.

Interiör skadeinventering och åtgärdsförslag

Rum 201: förstuga (tillbyggnad)

Det grovputsade lergolvet är torrt och i gott skick men har en ojämn och sprucken yta.

Innerväggen mot norr (f.d. yttervägg) har stora putsskador som blottlägger delar av korsvirkesstommen. Väggen är därtill dammig och smutsig.

Tillbyggnadens nakna regelväggar utgör ingen skada i sig, men ger en tråkig rumskänsla, vars karaktär rimmar illa med den ursprungliga stugans kulturhistoriska värden.

Locklistpanelens ändträ mot vattbrädorna har tydliga fuktskador. Offerbrädorna är däremot i gott skick.

Delar av stugans yttertak har inte lagats innan det byggdes in under tillbyggnadens pulpettak. Det är mycket slitet, men eftersom det inte har någon vattenavvisande funktion har det ingen teknisk betydelse, men kan i stället ses som en karaktärsskapande del av interiören.

Enstaka takbrädor i pulpettaget har stora ansamlingar av svarta mögelprickar.

Åtgärdsförslag - mindre brådsakande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Ursprungsbyggnadens spritputsade korsvirkesfasad och taktäckning bör bevaras. Lergolvet bör inte håltas, brytas upp eller på andra sätt förstöras.

Den reveterade korsvirkesfasaden rengörs, putsas och avfärgas så att hela de återstående putsdelarna får en jämn och sammanhållen yta. Tegelrena ytor rengörs men putsas ej, med hänvisning till att de är karaktärsskapande och bidrar till ökad förståelse för väggens konstruktion.

Entréutbyggnadens innerväggar och tak kan vinterbonas genom vindtätning och isolering med diffusionsöppna och organiska material, t.ex. cellulosafiberisolering. Innerväggarna kan panelas och målas med linoljefärg, lerklinas och målas med lim- eller lurfärg alternativt tapetseras med papperstapet (tapeter med plastinnehåll undviks helt, eftersom de stoppar den naturliga och nödvändiga fuktvandringen).

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Lergolvet ger karaktär till rummet. Det är tåligt och kan bevaras i befintligt skick alternativt förses med ett lager ytputs av lerbruk med iblandning av 1 % linolja. Lergolvet kan också täckas över med t.ex. brädgolv på bjälklag som fylls med oorganisk isolering, förslagsvis lecaakulator. Det är då viktigt att golvbjälklaget inte innehåller några diffusionstäta skikt, som plastmattor, ångspärr eller plastfärg.

Bild 37. Sotkadat fönster i rum 202: kök. SLM D2021-0500-

Bild 38. Vittrande murtegel i rum 202: kök. SLM D2021-0501.

Bild 39. Grovputsat lergolv i rum 201: entréutbyggnad. SLM D2021-0502.

Bild 40. Profilerad taklist i rum 203: kammare. SLM D2021-0503.

På sikt kan fönster sättas in i tillbyggnadens fasader. Dessa bör vara anpassade huvudbyggnaden i storlek, stil och karaktär.

Rum 202: kök

Brädgolvet är i gott skick.

På väggarna, dörr- och fönsterfoder och i taket finns tydliga spår av sot- och rökskador från branden 2002. Ytorna är dock väl rengjorda och hela.

Punktvisa delar av innerväggarna mot norr och väster har bortfallen kalkputs, som avslöjar att tegelstenarna vittrar kraftigt.

Murstocken har stora ytor med bortfallen puts. Avfärgningen, som utgörs av flera lager oljefärg i olika kulörer, har spruckit och flagnat. Spisen saknar rökkanal upp till taket.

Rummet saknar golv- och taklister. Dörrposterna saknar foder varför drevningen sticker fram.

Takbrädorna är i gott skick bortsett från rester av sotskador från branden.

Åtgärdsförslag - mindre brådskande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Brädgolvet, dörr- och fönsterfoder, fönsterbeslag, järnspisen samt takbrädorna bör bevaras.

För att få bukt med det vittrande teglet i korsvirkesstommen rekommenderas att befintlig väggputs knackas ner så långt det är möjligt utan att teglet förstörs. Äldre färgskikt dokumenteras noggrant med kulörlikare. Väggarna lerklinas sedan med lerbruk innehållande en hög andel fet lera. Lerkliningen bidrar till att hålla stommen torr och fungerar som offerskikt, vilket bevarar tegelstommen. Lerbruket kan vara naturligt ofärgat eller infärgat om så önskas, dock kan målning av lerkliningen eventuellt medföra att färgen flagar på grund av saltvandringen. I händelse av att fuktvandringen blir liten kan lerkliningen dock målas med lim- eller lurfärg.

Murstocken knackas ren från skämmande lagningar, oljefärg och löst sittande puts. Därefter putsas den om med o- eller infärgat lerbruk i befintlig eller tidigare kulör. Putsning och avfärgning kan också göras med rent o- eller infärgat kalkbruk.

Fönstren renoveras med nytt kitt, byte av spruckna glastrutor och ny linoljefärg. Eftersom spröjsen är mycket sotiga från branden kan de behöva slipas ned till trären yta. Befintliga beslag bevaras.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Väggpanel, golv- och taklister kan målas, fördelaktigen med linoljefärg i tre tunna strykningar.

Rummet kan förses med golv- och taklister, dessa bör vara av samma stil och dimension som motsvarande lister i rum 203: kammare.

Golv och tak bevaras i befintligt skick, eller målas med linoljefärg i tre tunna strykningar.

Rum 203: kammare

Brädgolv och tak är i gott skick. Foder, golv- och taklistor är hela men omålade.

På väggarna, dörr- och fönsterfoder och i taket finns tydliga spår av rökskador från branden. Ytorna är dock väl rengjorda och hela.

Väggen mot rum 202:kök och rörspisen är putsad med olika slags bruk och har bortknackad färg, varför ytorna är ojämna.

Fönsterbågar saknas, varför karmen är förtäckt med en plyfaskiva.

Åtgärdsförslag - mindre brådsande åtgärder som bör utföras inom 5 år.

Putsade väggytor knackas ner och lerklinas i enlighet med rekommendationer för rum 202: kök.

Åtgärdsförslag - åtgärder som är av rent estetisk och/eller kulturhistorisk art.

Brädgolvet, fönster- och fönsterfoder, golv- och taklistor, befintliga putsytor, rörspisen med spisluckor av mässing bör bevaras.

Nya fönsterbågar med passande stil och ålder och med riktiga glasdelande spröjs sätts in.

Rörspisen knackas ren från skämmande lagningar, oljefärg och löst sittande puts. Därefter putsas den om med lerbruk och avfärgas med ler- eller limfärg i befintlig eller tidigare kulör. Putsning och avfärgning kan också göras med traditionellt kalkbruk och kalkfärg. Spisluckorna rengörs.

Väggpanel samt golv- och taklistor målas med linoljefärg i tre tunna strykningar.

Golv bevaras i befintligt skick och såpskuras.

Rum 204: vind

Äldre bilade bärlinor samt de lösa bevarade tak- och golvlisterna bevaras.

Vinden är i generellt gott skick. Trossbottenfyllningen är torr och underlagstaket har inga synliga skador eller brister, varför inga särskilda åtgärder bedöms vara nödvändiga i nuläget.

Underhållsplan

Att tänka på!

- Marken kring huset skall aldrig nå upp till väggen. Timret, panelen eller putsen tar skada av fukten, och därför måste marken grävas bort.
- Gräs och sly närmast huset skall tas bort varje år! Träd och buskar skall inte heller växa för nära huset. Om växtligheten är hög stannar fukten kvar i fasaden med risk för skador som följd.
- Hängrännona måste rensas varje år. Om löv och barr får ligga kvar kan inte vattnet rinna undan, vilket leder till att det stänker och rinner ner på fasaden istället. Detta medför skador på både hängrännor, fasad och takfot.
- Materialvalet skall utgå från byggnaden. Moderna material fungerar sällan bra tillsammans med traditionella. Olika typer av fogmassor, silikon och tätningsmedel, flertalet moderna färgtyper, cementbaserade mur- och putsbruk samt tryckimpregnerat virke med mera undviks helt.
- Patina har en stor del i byggnadens kulturhistoriska värde. Ytor som bär spår efter hur byggnaden brukats skall behandlas med stor varsamhet.

Återkommande underhållsåtgärder

Checklista för årlig översyn

- Kontroll av takavvattning, se över infästning m.m.
- Tak - kontroll av ev. takläckage.
- Avrinning och ev. dränering av vatten runt byggnaden.
- Grund - hopsjunkna mullbänkar kan märkas genom kalla golv.
- Stomme - uppmärksamhet på fukt- och vittringsskador i murverk.
- Sly och växtlighet runt byggnaden.
- Sprickor och putsavfall på fasader.
- Vindskivor, vattbrädor m.m.
- Fönster - kan de öppnas enkelt? Om inte kan det vara tecken på pågående sättnings-skador. Kontroll av skick på fönsterkitt, färg, glasrutor, tätlistor m.m. Om det bildas imma på fönstren är de felaktigt tätade.
- Tecken på fuktproblem, t.ex. i form av röt- och mögelsvampar eller skadedjur.
- Invändiga fuktfläckar - både på golv, väggar och i tak.
- Deformationer på ytskikt, t.ex. buckliga tapeter.
- Elsystem, skador på kablar och strömbrytare m.m.
- Rutiner för uppvärmning och ev. avfuktning sommar och vintertid.

Underhållsåtgärder som utförs varje år

Hängrännor och stuprör rengörs kontinuerligt från löv och annat organiskt material, minst två gånger om året varav en gång i oktober-november efter att löven fallit.

Underhållsåtgärder som utförs vartannat år

Fönstren rengörs med målartvätt.

Översyn- och underhållsåtgärder som utförs vart femte år

Fönstren renoveras med nytt linoljekitt och underhållsmålas med linoljefärg.

Översyn- och underhållsåtgärder som utförs vart tionde år

Översyn och uppdatering av vård- och underhållsplan.

Renoveringsåtgärder som publik verksamhet

Flera av de rekommenderade åtgärderna är både kostsamma och arbetskrävande, som t.ex. renovering och (eventuellt) ommurning av stensocklarna, renovering av putsade väggytor och tak m.m. Dessa tjänster kan naturligtvis köpas in, med ett fackmannamässigt slutresultat som följd.

Det bör dock påpekas att samtliga åtgärder också kan genomföras av amatörer, så länge de bistås med hjälp och handledning av sakkunniga. Exempelvis kan det vara lämpligt att genomföra åtgärderna i samband med byggnadsvårdskurser. Detta brukar ofta skapa god publicitet och bidrar till ett ökat engagemang och intresse för både den aktuella föreningsverksamheten, men också för de hantverksmetoder som lärs ut.

Exempel på tyngre moment som kan vara lämpliga för den typen av gemensamma aktiviteter, kurser etc. är:

- Renovering av socklar (rivning av betongsockeln och ommurning av naturstenen).
- Fasadrenovering (nedknackning av befintlig ytputs, omputsning och avfärgning).
- Takrenovering (såväl traditionellt papptak som tegeltak).

Källförteckning

Muntliga uppgifter

Kjell Taawo, antikvarie och enhetschef, Sörmlands museum, Nyköping. Samtal under våren 2021.

Hemsidor

Fåfängen i Nyköping. <https://fafangen.com/>. (Hämtat 2021-05-27)

Johansson, Tommy. *Historien om Fåfängen – livescenen med 1700-talsanor*. Eskilstuna-kuriren 2020-06-18. <https://ekuriren.se/nyheter/artikel/7rk808vr> (hämtad 2021-05-27).

Tryckta källor och litteratur

Klang, P. *Fåfängen- en idyll på Hället*. I: Klang, Per. (1977). *Vårt gamla Nyköping: en bildkavalkad*. Nyköping: Handels societeten

Sjunnesson, Helene & Löfström, Lars-Göran (1985). Äldre papptak: historik och renovering. Stockholm: Riksantikvarieämbetet Tillgänglig på Internet: <http://www.raa.se/publicerat/9789172096110.pdf>

Övriga källor

Tidslinje "Fåfängens historia" (PDF, 2 sidor). Tillhandahållen via e-post 2021-06-28 av Marie Anstadius, Fåfängens kulturförening.

Arkiv

Sörmlands museums topografiska arkiv

